

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

**Tiedustelulainsäädäntöä koskeva valtioneuvoston selonteko, lausuntokierros (kirjallinen kuuleminen)
24.2.2021 - 22.3.2021**

Sisäministeriö on asettanut 5.6.2020 tiedustelulainsäädäntöä koskevan valtioneuvoston selonteon valmistelua varten hankesihteeristön. Selonteko annetaan vuoden 2021 loppuun mennessä.

Valtioneuvoston selonteon valmistelua varten pyydettiin lausuntoja seuraavilta tahoilta: Tasavallan presidentin kanslia, valtioneuvoston kanslia, ulkoministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, valtiovarainministeriö, Ahvenanmaan maakuntahallitus, eduskunnan oikeusasiamies, oikeuskanslerinvirasto, tiedusteluvalvontavaltuutettu, tietosuojavaltuutettu, Helsingin käräjäoikeus, Helsingin hovioikeus, yhdenvertaisuusvaltuutettu, Poliisihallitus, keskusrikospoliisi, rajavartiolaitos, suojelupoliisi, pääesikunta, liikenne- ja viestintävirasto Traficom, Tulli, Huoltovarmuuskeskus, Suomen Erillisverkot Oy, Electronic Frontier Finland - Effi ry, Elinkeinoelämän keskusliitto, FiCom ry, Teknologiateollisuus, Suomen Asianajajaliitto, Suomen Journalistiliitto - Finlands Journalistförbund.

Lausunnot:

Tasavallan presidentin kanslian lausunnossa katsotaan, että tiedustelutoiminnan ollessa yhteiskunnallisesti merkittävää, on lainsäädännössä asianmukaisesti huomioitu tiedustelutoiminnan yhteensovittaminen (poliisilain 5 a luvun 58 §, sotilastiedustelulain 15 §).

Ylimmällä valtiojohdolla on merkittävä tehtävä ohjata ja linjata tiedustelutoimintaa. Sotilastiedustelulain 13 §:n mukaan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevän ministerivaliokunnan ja tasavallan presidentin yhteinen kokous käsittelee valmistelevasti sotilastiedustelun kohteita koskevat painopisteet. Tasavallan presidentillä on sotilastiedustelulain 14 §:n nojalla oikeus tehdä tietopyyntöjä sotilastiedustelun kohteista. Myös siviilitiedustelun osalta tiedonhankintaprioriteettien asettamista edeltää niiden valmisteleva käsittely ulko- ja turvallisuuspoliittisessa ministerivaliokunnassa. Tasavallan presidentin ja valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan yhteinen kokous myös seuraa painopisteiden mukaista tiedustelutoimintaa (sotilastiedustelulain 16 §:n, poliisilain 5 a luvun 58 §).

Saatujen kokemusten perusteella ei ole huomautettavaa siihen, että tapaukset, joilla arvioidaan olevan merkitystä Suomen ulkopoliitikan tai kansainvälisten suhteiden näkökulmasta tuodaan tasavallan presidentin ja ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan yhteiseen kokoukseen.

Siviilitiedustelun raportoinnin laatu ja määrä on kehittynyt myönteiseen suuntaan ja sotilastiedustelun raportoinnin laatu ja määrä on säilynyt aiempaa vastaavalla tasolla. Sotilas- ja siviilitiedustelun yhteistyö vaikuttaa sisällöllisesti toimivan hyvin, ja sen tuoman lisäarvon odotetaan näkyvän raportoinnissa.

Lainsäädännössä ei ole havaittu korjaamista vaativia puutteita.

Ulkoministeriö on antanut lausunnon.

Liikenne- ja viestintäministeriö katsoo, että turvallisuusviranomaisilla on oltava riittävät ja tehokkaat toimivaltuudet tehtäviensä hoitamiseksi digitalisoituvassa maailmassa. Kansalaisilla on oltava tietoverkoissa samat perusoikeudet kuin niiden ulkopuolella eli oikeus yksityisyyteen ja luottamukselliseen viestintään. Viranomaisten salaisten tiedonhankintakeinojen on oltava tehokkaita ja niiden on rajoitettava kansalaisten perusoikeuksien näkökulmasta hyväksyttävällä tavalla vain siihen, mikä on välttämätöntä. Sähköiseen viestintään kohdistuvien tiedustelumenetelmien osalta tulee huolehtia siitä, että yksityiselämän suoja ja

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

viestinnän luottamuksellisuus toteutuvat ja niihin kohdistuvat rajoitukset ovat tehokkaita ja välttämättömiä tietojen hankkimiseksi kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta toiminnasta. Tiedustelumenetelmät eivät myöskään saa yleisesti heikentää sähköisen viestinnän tietoturvallisuutta.

Perusoikeuksien suojaamiseksi on keskeistä, että tiedusteluviranomaiset dokumentoivat toimintaansa, ja että toimintaa valvotaan tehokkaasti. Valvontaviranomaisella on oltava tosiasialliset keinot arvioida viranomaisten toiminnan lainmukaisuutta, erityisesti käytettyjen tiedonhankintakeinojen tuloksellisuutta, tehokkuutta ja oikeasuhtaisuutta. Tietoliikennetiedustelun tehokkuutta tulisi mitata sillä, miten laajaan osaan tietoliikennettä tiedonhankinta on kohdistettava, jotta viranomainen saa tarvitsemansa tiedot. Lisäksi valvontaviranomaisilla on oltava tarvittava tekninen asiantuntemus, sillä esimerkiksi tietoliikennetiedustelun kaltainen tiedonhankinta voi vaikuttaa viestintäverkkojen toiminnan luotettavuuteen.

Huomiota on kiinnitettävä myös EU-tuomioistuimen ratkaisukäytäntöön. EU-tuomioistuin on syksyllä 2020 linjannut sähköisen viestinnän välitystietojen säilyttämisestä ja käytöstä kansallisen turvallisuuden perusteella. Siviili- ja sotilastiedustelulaeilla säilytysvelvollisuuden alaisten välitystietojen käyttötarkoitus on laajennettu kansallisen turvallisuuden tarkoituksiin.

Työ- ja elinkeinoministeriö katsoo, että kansallisen ja kansainvälisen kehityksen vuoksi turvallisuuden toimintaympäristö on voimakkaassa muutoksessa, eikä yhteiskunnan toimivuus ja kriisinkestävyys ole itsestäänselvyys. Uudet uhkat ja yhdistelmäuhkat ovat arvaamattomia ja edellyttävät kriisinkestävyydessä sekä varautumisessa ja sen sääntelyssä uusia, joustavia ja poikkeuslainallisia järjestelyjä.

Yhteiskunnan toimivuuden turvaamisen mahdollistavat globaalit hyödyke-, informaatio-, logistiikka- ja talousvirrat ovat Suomelle elintärkeitä. Turvallisuuden keskeinen osa on taloudellinen turvallisuus vakavien häiriöiden ja poikkeusolojen varalta. Turvallisuusympäristön muuttumiseen liittyy myös hybridihaikuttamista. Yhteiskuntaan ja sen huoltovarmuuteen kohdistuu hybridiuhkia ja hybridihaikuttamiseen kuuluvien keinojen käyttöä. Suomen huoltovarmuuden kannalta kriittinen tuotanto ja kriittinen infrastruktuuri sekä niihin liittyvät hankkeet ovat potentiaalisia ja todennäköisiä kohteita geoeconomiselle vaikuttamiselle. Hybridiuhkiin varautumisessa tiedustelulainsäädäntö on yksi tärkeä työväline.

Tiedustelulainsäädännöstä on tärkeää voida saada tukea ulkomaalaisten yritysostojen tutkinnassa ja ulkomaalaisten yritysostojen seurannasta annetun lain (172/2012) mukaisen erittäin tärkeän kansallisen edun arvioinnissa. Lakiin on tehty 11.10.2020 muutos, jonka nojalla etukäteinen vahvistus edellytetään puolustusalan yritysostojen lisäksi myös yritysostoissa, joiden kohteena on yritys, joka tuottaa tai toimittaa yhteiskunnan turvallisuuden kannalta keskeisille Suomen viranomaisille niiden lakisääteisiin tehtäviin liittyviä kriittisiä tuotteita tai palveluita.

Työ- ja elinkeinoministeriö toteaa, että ulkomaisten sijoittajien yritysostot EU:n alueelle saattavat kohdistua yrityksiin, jotka ovat EU:n tai sen jäsenvaltioiden turvallisuuden kannalta kriittisiä tai jotka kehittävät tai ylläpitävät yhteiskunnan ja talouden kannalta välttämätöntä infrastruktuuria. EU:n ulkomaisia suoria sijoituksia koskevan seuranta-asetuksen (EU 2019/452) mukainen yhteistyömekanismi on luonut uudet puitteet EU-tason yhteistyölle turvallisuuden kannalta kriittisten ulkomaisten sijoitusten seurannalle. Tiedustelulainsäädännöstä on tärkeää saada tarvittaessa tukea myös tähän yhteistyöhön, erityisesti ulkomaiseen ostajaan liittyviä mahdollisia uhkia arvioitaessa.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategian ja Suomen kyberturvallisuusstrategian mukaan Suomen tulee kyetä suojaamaan elintärkeät toiminnot ja yleisiä kehittämiskohteita on tunnistettu. Kansallisen kyberturvallisuustapahtumien havainnointikyvyn voidaan katsoa olevan puutteellinen.

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

Tiedustelulainsäädännön säätäminen on ollut välttämätöntä tämän havainnointikyvyn parantamiseksi. Eri havainnointijärjestelmät tukevat toisiaan.

Säädösperusteisuus, oikein mitoitettut suojaustoimenpiteet ja toimivaltuudet, sääntelystä aiheutuvien velvoitteiden selkeys, läpinäkyvyys ja ennakoitavuus sekä luotettava valvonta tukevat kansallista turvallisuutta, huoltovarmuutta, ulkomaalaisten yritysostojen seurantaa sekä yrityssalaisuuksien ja yksityisyyden suojaa. Tältä osin ei ole huomautettavaa tiedustelulakien osalta.

Valtiovarainministeriö on antanut lausunnon.

Ahvenanmaan maakuntahallituksella ei ole asiasta lausuttavaa.

Eduskunnan oikeusasiamies (EOA) kiinnittää ensiksi huomiota lainsäädännön mahdollisiin kehittämistarpeisiin, jotka liittyvät tiedustelun henkilölliseen kohdentamiseen, tekniseen laitetarkkailuun, valtiolliseen toimijaan, puolustusvoimien suorittamaan esitutkintaan, ”julkiseen tehtävään” ja ”julkiseen hallintotehtävään”, muutoksenhakuun, kertomukseen salaisten tiedonhankintakeinojen käytöstä sekä palomuurisääntelyyn.

Tiedustelun henkilöllinen kohdentaminen: poliisilain 5 luvun mukaista salaista tiedonhankintaa voidaan kohdistaa henkilöön, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyneen rikokseen. Tiedustelussa on epäselvää, minkä valtuuksien kohdalla, missä tilanteissa ja missä rajoissa tiedustelumenetelmän käyttö voidaan kohdistaa muihin kuin kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavaan toimintaan itse osallistuvaan tai siihen liittyvään henkilöön. Yksi tärkeimpiä kysymyksiä arvioitaessa tiedustelun hyväksyttävyyttä perusoikeussuojan kannalta on, minkälainen liityntä tiedustelun kohteena olevalla henkilöllä tulee olla kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavaan toimintaan ja millä edellytyksillä tiedustelumenetelmien käyttö voidaan kohdistaa ”sivulliseen” henkilöön.

Tekninen laitetarkkailu: tiedustelulainsäädännön myötä on syntynyt eroa teknisen laitetarkkailun käytössä yhtäältä pakkokeinolain ja toisaalta poliisilain 5 luvun, poliisilain 5 a luvun sekä sotilastiedustelusta annetun lain välillä ja onko eroavuus teknisen laitetarkkailun soveltamisalojen erosta perusteltu. Poliisin salaisessa tiedonhankinnassa (poliisilaki 5:23,2) ja siviilitiedustelussa (poliisilaki 5a:14) sekä sotilastiedustelussa (sotilastiedustelulaki 32 §) teknisessä laitetarkkailussa ei saa hankkia tietoa ”välitettävänä olevasta viestistä” tai sen tunnistamistiedoista, ja pakkokeinolain mukaisessa teknisessä laitetarkkailussa ei saa hankkia tietoa viestin sisällöstä tai sen tunnistamistiedoista.

Valtiollinen toimija: sotilastiedustelusta annetun lain 10 §:n 13 kohdassa määritellään valtiollinen toimija. Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että on epäselvää, miten ja millaisella varmuudella toimija voidaan katsoa valtiolliseksi toimijaksi. Määritelmällä on merkitystä toimivaltuuksien käyttöedellytysten kannalta.

Puolustusvoimien suorittama esitutkinta: sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun 27 §:n 3 momenttia muutettiin tiedustelulakien säätämisen yhteydessä. Puolustusvoimien tiedustelulaitoksen virkamiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinnan toimittaisi pääsäännön mukaan pääesikunta, joka on sotilastiedusteluviranomainen. Sotilastiedustelun luonne huomioiden, esitutkinnan toimittaminen tulisi antaa poliisille ja tämän tulisi koskea myös pääesikunnan tiedusteluosastoa. Myös syyt epäillä rikosta- harkinnan tulisi kuulua poliisille. Tietyin edellytyksin (puolueettomuus, rikoksen vakavuus) muutoin pääesikunnalle kuuluva tutkinta on siirrettävä poliisille. Tutkinnan puolueettomuus edellyttää aina poliisiin toimittamaa esitutkintaa rikosepäilyn kohdistuessa sotilastiedustelun virkamieheen.

”Julkinen tehtävä” ja ”julkinen hallintotehtävä”: tiedustelutoiminnan valvonnasta annetun lain mukaan tiedusteluvalvontavaliokunnalla on oikeus saada tarvitsemansa selvitykset mm. ”julkista tehtävää hoitavilta”

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

ja tiedusteluvalvontavaltuutetulla ”julkista hallintotehtävää hoitavilta”. Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että tiedusteluvalvontavaltuutetun oikeudet olisi tullut ulottaa kaikkiin julkista tehtävää hoitaviin, koska nyt hän ei voi toimittaa tarkastusta, tietoja tai selvitystä, jos kohteena on julkista tehtävää (ei julkista hallintotehtävää) hoitava yksityinen taho. Lienee niin, että teleoperaattorit eivät hoida julkista hallintotehtävää toisin kuin Suomen Erillisverkot Oy. Jos näin katsotaan olevan, erottelulla on merkitystä tiedonsaantioikeuksien ja valvonnan kannalta.

Muutoksenhaku: Tiedusteluvalvontavaltuutettu voi määrätä tiedustelumenetelmän käytön keskeytettäväksi tai lopetettavaksi, jos hän katsoo valvottavan menetelleen lainvastaisesti tiedustelutoiminnassa. Tuomioistuimen lupaan perustuvan menetelmän käytön keskeyttäminen tai lopettaminen on saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi. Muutoksenhaku on sääntelemättä, kun kysymys on tiedusteluvalvontavaltuutetun määräyksestä, joka koskee tiedusteluviranomaisen omaan päätökseen perustuvaa menetelmän käyttöä. Nykytilanteessa ei ole mahdollista saada tarvittaessa tiedustelulakien tulkintaa selventävää tuomioistuinratkaisua.

Kertomus salaisten tiedonhankintakeinojen käytöstä: sisäministeriö antaa lakisääteisesti kertomuksen eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kertomuksen toimittamista myös tiedusteluvalvontavaliokunnalle ja tiedusteluvalvontavaltuutetulle olisi syytä harkita, ja että asiasta olisi johdonmukaista säätää, vaikka sisäministeriö on sopimuksen mukaan toimittanut em. kertomuksen tiedusteluvalvontavaltuutetulle tiedustelumenetelmiä koskevan kertomuksen lisäksi. Eduskunnan oikeusasiamies esittää myös huomioita sääntelyn kehittämisestä liittyen salaisten tiedonhankintakeinojen lupavaatimuksiin ja päätöksiin ja niistä ilmoittamiseen tiedusteluvalvontavaltuutetulle. Tiedustelun valvontaa tekeville tietojen saaminen suojelupoliisin salaisesta tiedonhankinnasta on tärkeää salaisen tiedonhankinnan ja tiedustelun ”rajapinnan” vuoksi.

Palomuurisääntely: Eduskunnan oikeusasiamies on ottanut omana aloitteenaan (EOAK/289/2021) selvitettäväksi tiedustelulainsäädännön ns. palomuurisääntelyn soveltamisen sen johdosta, mitä tiedusteluvalvontavaltuutetun kertomuksessa vuodelta 2019 on siitä todettu.

Eduskunnan oikeusasiamies kiinnittää toiseksi huomiota suojelupoliisin toiminnan valvontaan sekä kolmanneksi tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnon voimavaroihin.

Lausunnossa tuodaan esiin tiedustelutoiminnan valvonnasta annetun lain 2 §:n 3 momentin, jonka mukaan ”Tiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaa harjoittaa tiedusteluvalvontavaltuutettu. Valtuutettu valvoo myös suojelupoliisin muuta toimintaa. Tähän valvontaan sovelletaan tämän lain 3 luvun säännöksiä soveltuvin osin”, soveltamiseen liittyvä epäselvyys tiedusteluvalvontavaltuutetun toimivaltuuksista suojelupoliisin käyttämien poliisilain 5 luvun mukaisten salaisten tiedonhankintakeinojen valvonnassa (vrt. poliisilain 5 a luvun tiedustelumenetelmien valvonta). Eduskunnan oikeusasiamiehen käsityksen mukaan valtuutetulla on suojelupoliisin muussa kuin tiedustelun valvonnassa kaikki valvontalain toimivaltuudet paitsi ne, jotka koskevat nimenomaisesti tiedustelumenetelmiä.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää tärkeänä, että tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnon resurssit ovat riittävät ja sillä on tiedusteluviranomaisista riippumatonta asiantuntemusta. Lisäksi mikäli tiedusteluvalvontavaltuutetun sijaisjärjestelyn katsotaan vaativan lainmuutoksia, ne pitäisi toteuttaa pikimmiten.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin lausunnossa käsitellään oikeuskanslerin valvontakokonaisuutta koskien valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatoimien lainmukaisuutta. Laillisuusvalvonnan painopisteenä on laajasti ylimmän hallitusvallan eli tasavallan presidentin sekä valtioneuvoston ja sen ministeriöiden

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

vastuulle ja virkatoimien piiriin kuuluvat asiat. Tiedustelun yhteydessä tämä koskee valtioneuvoston ja tasavallan presidentin toimia sekä ministeriöiden toimintaa tiedustelun ohjauksessa ja valvonnassa sekä valtioneuvoston ja tasavallan presidentin päätösten toimeenpanossa. Laillisuusvalvonta kohdistuu näin ollen tiedustelun ohjauksen ja valvonnan strategiseen tasoon sekä tiedon hyödyntämiseen ylimmässä valtiojohdossa.

Oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jakoa koskevaa sääntelyä ollaan kehittämässä (uusi laki). Asiaa koskevan esitysluonnoksen mukaan tiedustelutoiminnan valvonta keskitettäisiin oikeusasiamiehelle. Lisäksi oikeusasiamies kohdistaisi valvonnan valvontaa tiedusteluvalvontavaltuutetun suorittamaan tiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaan ja suojelupoliisin salaisen tiedonhankinnan valvontaan. Esitysluonnoksen perustelujen mukaan oikeuskansleri voisi vastaisuudessaakin valvoa esimerkiksi tiedustelutoiminnan strategista tasoa ja oikeuskanslerin harjoittaman tuomioistuinten ja asianajajien valvonnan tuottamia näkökulmia olisi tarkoituksenmukaista hyödyntää salaisen tiedonhankinnan ja tiedustelutoiminnan valvonnassa.

Oikeuskansleri on tiedusteluvalvontavaliokunnalle antamassaan aiemmassa lausunnossa mm. todennut, että oikeuskanslerin erityistehtävät ylimpien valtioelinten toiminnan valvonnassa ovat merkinneet valvontatoiminnan suuntautumista erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen rakenteellisten kysymysten tarkasteluun. Oikeuskansleri valvoo tiedustelua koskevien säädösten lainvalmistelua ja ylimmän hallitusvallan vastuulle kuuluvia ratkaisuja tiedustelutoiminnan järjestämisessä sekä esimerkiksi tiedustelutoiminnan strategista tasoa. Säädosvalvonta on tärkeää toimivaltuuksien tulevan kehittämisen näkökulmasta. Oikeuskansleri on seurannut tiedusteluun liittyvien asioiden käsittelyä tasavallan presidentin ja valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan TP-UTVA:n kokouksissa. Oikeuskansleri on tehnyt myös tiedustelutoiminnan strategisen tason valvontaan liittyvät ja oikeuskanslerin laillisuusvalvontatehtävään kuuluvat laillisuusvalvontakäynnit, joissa käsiteltiin tiedustelun ohjausta ja seurantaa, puolustusministeriöön ja sisäministeriöön. Käynneillä ei ilmennyt, että esimerkiksi tiedustelutoiminnan yhteensovittamisessa tai tiedustelutoiminnan painopisteiden asettamisprosessissa olisi sellaisia ongelmakohtia, joihin laillisuusvalvojan olisi aiheutta erityisesti syventyä. Valvontatoimien tarkoituksena on ollut varmentaa ja edistää hyvän hallinnon ja oikeusjärjestyksen kannalta kestävien hyvän strategisen ohjauksen käytäntöjen omaksumista ja yleistä luottamusta tiedustelun asianmukaiseen toimintaan. Oikeuskansleri katsoo, että valvontatoimilla on periaatteellinen merkitys siinä, että myös ylimmän valtiojohdon ja sille asioita valmistelevien ministeriöiden toiminta on kattavan laillisuusvalvonnan piirissä, mikä yhdessä tiedusteluvalvontavaliokunnan valvonnan kanssa ylläpitää sitä, että suomalainen tiedustelu on koko yhteiskunnan palveluksessa ja siihen kohdistuu laajasti luottamusta.

Lausunnossa tuodaan esiin tiedustelulainsäädäntöä koskevia näkökohtia, jotka liittyvät suojelupoliisin tehtäviin ja rooliin. Suojelupoliisi ei ole enää esitutkintalain ja pakkokeinolain mukaiset toimivaltuudet omaava esitutkintaviranomainen, mutta sille jäivät rikoksen estämistä ja paljastamista koskevat toimivaltuudet. Oikeuskansleri tuo esille, että tiedustelun ensisijainen tarkoitus ei ole hankkia tietoja rikostutkintaa varten ja tiedusteluoikeuksia voidaan käyttää ilman rikosepäilyä. Oikeudellisesti sotilas- ja siviilitiedustelu ovat eri toimintoja kuin rikostiedustelu. Suojelupoliisille on muodostunut kaksoisrooli yhtäältä rikostiedustelua suorittavana poliisina ja toisaalta salaiset tiedusteluoikeudet omaavana tiedustelupalveluna. Kaksoisrooli antaa tehokkaita työvälineitä, mutta myös huomattavan vahvat ja laajat tiedonsaantioikeudet. Monessa muussa länsimassa rikostiedustelu ja siviilitiedustelu on säädetty eri viranomaisten tehtäväksi.

Suomen turvallisuusympäristö on vaikeutunut sitten tiedustelulainsäädännön hyväksymisen. Tämän vuoksi tarvitaan yhteiskunnan turvallisuuden sekä keskeisten perusoikeuksien turvaamiseksi tehokkaasti toimivaa

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

mutta perustuslaillisen oikeusvaltioperiaatteen (perustuslain 2 §:n 3 momentti sekä perustuslain 8 §:n mukainen rikosoikeudellinen laillisuusperiaate) puitteissa suoritettavaa tiedustelutoimintaa. On välttämätöntä kyetä hankkimaan tiedustelutietoa vakavista maamme kansallista turvallisuutta uhkaavista toiminnoista ja tapahtumista. Tiedustelulainsäädännössä tarkoitettu kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaava toiminta ei sinällään kohdistu ensisijaisesti kehenkään yksilönä, vaan yleisemmin yhteiskuntaan ja sen jäseniin. Kyse on myös koko yhteiskunnan ja kaikkien sen jäsenten perusoikeuksien, muun muassa oikeuden elämään ja turvallisuuteen sekä demokraattisten osallistumisoikeuksien suojaamisesta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössään vahvistamien yleisten kriteerien mukaisesti lainsäätäjän ja julkisen vallan on huolehdittava jatkuvasti siitä, että tiedustelun toimivaltuudet pysyvät ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen rajoissa. Mitä enemmän valtuuksia viranomaiselle annetaan, sitä vahvempia väärinkäytösten estäviä mekanismeja tarvitaan. Oikeuskansleri katsoo, että vaikka suojelupoliisin kaksoisroolille, yhtäältä poliisi toisaalta tiedusteluviranomainen, on olemassa sinällään hyväksyttävät ja Suomen turvallisuusympäristössä jossain määrin painavatkin perusteet, on sen välttämättömyyttä ja mahdollisia ongelmakohtia syytä tarkastella jatkossa. Arvioinnissa on syytä tarkastella suojelupoliisin tehtäväkokonaisuuden tarkoituksenmukaisuutta perusoikeuksien suojan, valtuuksien väärinkäytön rakenteellisen suojan ja turvallisuusriskien tehokkaan hallinnan kannalta sekä eräitä muita näkökulmia.

Oikeuskansleri toteaa ns. palomuurisääntelyn soveltamisen osalta, että epäselväksi ei saisi jäädä se, miten tiedustelussa saatua tietoa voidaan hyödyntää tehokkaassa rikosvastuun toteuttamisessa. Oikeuskansleri tuo esille, että käyty keskustelu palomuurisääntelystä ei ole vain teoreettista ja viittaa ns. Al-Hol -asiaan. Pohdintaa on osin aiheuttanut sekin, millä ehdoin ulkomaiselta tiedustelupalvelulta saatua tietoa voidaan luovuttaa rikosvastuun toteuttamiseen, koska saatu tieto on usein tiukan käyttörajoitteen ja käyttötarkoitussidonnaisuuden sekä edelleen luovuttamisen kiellon piirissä. Yleisempi kysymys on, millä tarkkuudella eri viranomaisten pitää toimia esimerkiksi rikosvastuun toteuttamiseksi terroristisessa toiminnassa.

Oikeuskansleri kiinnittää huomioita perusoikeusherkän tiedustelutoiminnan kannalta myös tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnon riittäviin resursseihin, erityisesti operatiivisluontoisen tiedustelutoiminnan valvonnan reaaliaikaisuuteen, asiantuntemuksen tärkeyteen ja toisaalta henkiseen riippumattomuuteen suhteessa tiedustelutoimijoihin sekä tuo esille myös tiedusteluvalvontavaliokunnan resursseista esittämiä näkemyksiä (TiVM 1/2020 vp) ja yhtyy niihin.

Uusista tiedustelulaeista ja niiden toimivuudesta pitäisi kyetä käymään yhteiskunnallista keskustelua muun ohella tilasto- ja indikaattoritietojen avulla. Tilastotietojen saatavuus, niissä rajoissa kuin salassapitosäännökset ja turvallisuusintressien suojaaminen sallivat, olisi tärkeää. Olisi hyvä myös pohtia laajemmin yhteistyötä turvallisuusriskien hallitsemiseksi. Erityisesti kyber- ja tietoturvallisuuden sekä verkkoympäristössä tapahtuvan toiminnan osalta tarvitaan laajaa yhteistyötä.

Tiedusteluvalvontavaltuutettu toteaa, että oikeusturvan takeet ovat selkeä sääntely, hyvin koulutetut ja ohjeistetut virkamiehet sitä soveltamassa sekä sen soveltamisen tehokas valvonta. Tiedusteluvalvontajärjestelmä on vaikuttanut kokemusten perusteella toimivalta. Tiedusteluviranomaisten sisäiset laillisuusvalvojat ja operatiiviset lakimiehet ovat keskeisessä roolissa toiminnan lainmukaisuuden varmistamisessa.

Tiedusteluvalvontavaltuutetun ja eduskunnan tiedusteluvalvontavaliokunnan tehtäväkenttien kapeus (valvonnan kohteina vain tiedusteluviranomaiset) ja syvyys (tiedusteluvalvontavaltuutettu tarkastaa kaikki tiedustelumenetelmien käyttöä koskevat päätökset ja osallistuu tiedustelumenetelmien käyttöä koskevien asioiden tuomioistuinkäsittelyihin) mahdollistaa poikkeuksellisen kiinteän valvontasuhteen luomisen

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

tiedusteluviranomaisiin. Valvontajärjestelmän kokonaisuudessa henkilötietojen käsittelyä valvovalla tietosuojavaltuutetulla merkittävä rooli.

Tiedustelua koskevat tiedonhankintatoimivaltuuksia koskevat säännökset ovat vaikuttaneet kokemusten perusteella pääosin toimivilta ja mahdolliset laintulkinnalliset haasteet ovat koskeneet myös rikostiedustelua. Haasteita liittyy muun muassa toimivaltuussäätelyn toisaalta täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden sekä toisaalta tekniikkariippumattomuuden yhteensovittamiseen sähköistä viestintää koskevan salaisen tiedonhankinnan yhteydessä.

Tiedusteluvalvontavaliokunnan ja tiedusteluvalvontavaltuutetun keskeisin yhteiskunnallinen tehtävä on varmistaa, että tiedonhankinta koskee ainoastaan kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavaa toimintaa. Tiedusteluvalvontavaltuutetun tarkastama tiedustelumenetelmien käyttö on ollut vuosina 2019 ja 2020 kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavana pidettävään toimintaan kohdennettua.

Siviili- ja sotilastiedustelussa tiedonhankinnan kohteet, tiedonhankinnan kohdentaminen ja tiedonhankintatoimenpiteiden kohdistaminen ovat mm. toimivaltuuksien henkilöllisen soveltamisalan osalta rikostiedustelua väljemmin säänneltyjä. Rikostiedustelussa tiedonhankinnan kohteina ovat hankkeilla olevat tai jo tehdyt rikokset ja tiedonhankinta kohdennetaan henkilöön, jonka oletetaan syyllistyvän tai epäillään syyllistyneen rikokseen.

Siviili- ja sotilastiedustelun tiedustelumenetelmien käytön edellytykset ovat rikostiedustelun salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksiä väljemmin säännelty ja käytettävissä on eräitä tiedonhankintatoimivaltuuksia, jotka eivät ole käytettävissä rikostiedustelussa. Siviili- ja sotilastiedustelua ei saada käyttää rikostorjuntatoimivaltuuksia koskevan säätelyn kiertämiseen, jolloin ratkaisevaa on se, onko tiedonhankinnan varsinaisena tarkoituksena tietoperustan luominen kansallisen turvallisuuden suojaamiselle ja siihen liittyvälle ylimmän valtiojohdon päätöksenteolle vai tiettyjen yksittäisten rikosten estäminen, paljastaminen tai selvittäminen. Tiedusteluvalvontavaltuutettu toteaa edelleen, että tiedustelumenetelmien käytön edellytykset määräytyvät tiedustelun tarkoituksen ja kohteiden, tiedustelun periaatteiden, tiedustelumenetelmien käytön yleisten edellytysten ja kyseisen tiedustelumenetelmien käytön erityisten edellytysten perusteella. Tiedonhankintatoimivaltuutta käyttämällä saatujen henkilötietojen käsittelyn edellytykset määräytyvät henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetussa laissa tarkoitettujen lainmukaisuusvaatimuksen, käyttötarkoitussidonnaisuuden ja siitä poikkeamisen sekä tarpeellisuusvaatimuksen perusteella.

Tietosuojavaltuutetun toimiston lausunnossa todetaan, että tietosuojavaltuutettu valvoo suojelupoliisin ja sotilastiedusteluviranomaisen henkilötietojen käsittelyä henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (rikosasioiden tietosuojalaki, 1054/2018) annetun lain mukaisesti. Vuosien 2020 ja 2021 tarkastussuunnitelman mukaisessa tai muussa suojelupoliisin tietojen käsittelyn valvonnassa ei siviilitiedustelutiedon käsittelyyn erityisesti liittyviä ongelmia ole havaittu. Edelleen tietosuojavaltuutetun toimisto suoritti pääesikunnassa sotilastiedusteluun liittyvän henkilötietojen käsittelyn tarkastuksen tammikuussa 2021, jonka aiheena oli rikosasioiden tietosuojalain 14 §:ssä säädetty osoitusvelvollisuus ja siihen liittyvä dokumentaatio sekä lain 4 luvussa säädettyjen rekisteröidyn oikeuksien toteutuminen. Tarkastushavaintojen perusteella annettiin ohjausta. Tietosuojavaltuutetun toimiston lausunnossa painotetaan, että osoitusvelvollisuus on keskeinen periaate rikosasioiden tietosuojalain soveltamisen yhteydessä ja sen tarkoituksena on myös näyttää, miten rekisterinpitäjä kunnioittaa rekisteröityjen tietosuojaa. Osoitusvelvollisuuden toteuttaminen lisää rekisterinpitäjän toimintaan

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

kohdistuvaa luottamusta. Erikseen korostetaan oikeusturvan toteutumisen kannalta viranomaisen oman toiminnan suunnittelua ja riskien arviointia.

Lausunnossa tuodaan esille myös turvallisuusselvityslaisissa (726/2014) säädettyyn henkilöturvallisuusmenettelyyn kohdistuvan tarkastuksen yhteydessä suojelupoliisissa vuonna 2020 esille tulleita havaintoja tietosuojaa koskevista vaikutusten arvioinneista ja tämän johdosta tarkastuskertomuksessa annettua kehotusta arvioida uudelleen vaikutusten arviointien toteuttamista henkilöturvallisuusselvitysmenettelyn osalta.

Tietosuojavaltuutetun toimisto katsoo, että tietosuojavaikutusten arviointi on vähintään yhtä tärkeää tiedustelumenetelmin hankittujen tietojen käsittelyn osalta. Se on keskeinen osa rekisterinpitäjän velvollisuutta osoittaa henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuus. Asiaa seurataan tulevilla tarkastuksilla.

Tietosuojavaltuutettu ja tiedusteluvalvontavaltuutettu ovat vuonna 2019 sopineet yhteistoiminnasta laillisuusvalvonnan tehostamiseksi. Tietosuojavaltuutettu ei ole havainnut erityisiä tiedustelulainsäädäntöön liittyviä lainsäädännön muutostarpeita, mutta lausunnossa korostetaan tietosuojaleissopimuksen 108 muutosten voimaansaattamisessa (HE 20/2020) hallintovaliokunnan antaman mietinnön mukaisesti (HaVM 16/2020 vp) sitä, että tietosuojavaltuutetulla ei ole oikeutta luovuttaa tietoja EU:n tai yleissopimuksen osapuolina olevien kolmansien maiden valvontaviranomaisille, ja että valiokunta piti tärkeänä lainsäädännön vaikutuksia valvovien viranomaisten toimintaedellytysten seuranta.

Helsingin käräjäoikeuden lausunnon mukaan tiedusteluasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevissa säännöksissä ei ole ilmennyt ongelmia. Oikeudessa pääsääntöinen vähintään kahden tuomarin kokoonpano on osoittautunut perustelluksi, koska periaatteellisia laintulkintakysymyksiä ratkotaan nopeassa aikataulussa. Säännöstä tiedusteluvalvontavaltuutetun läsnäolo-oikeudesta tuomioistuimessa pidetään perusteltuna. Tiedusteluvalvontavaltuutetun esittämät kysymykset ja näkemykset ovat tukeneet oikeuden päätöksentekoa. Säännöksissä ei ole päätöksenteon näkökulmasta ilmennyt periaatteellisia tai rakenteellisia korjaustarpeita. Tulkintakysymysten ratkaiseminen kuuluu tuomioistuimen ydintehtäviin.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnon mukaan on tärkeää, että käsitellään syrjinnän kiellon noudattamiseen, syrjinnän ehkäisemiseen ja sen valvontaan liittyviä kysymyksiä. Tiedustelulainsäädäntöä säädettäessä perustuslakivaliokunta totesi tiedustelutoiminnan salaisiin tiedonhankintakeinoihin saattavan liittyä merkittäviä profiloinnin riskejä. Valiokunta totesi, että sääntelyssä on varmistuttava myös siitä, ettei toiminta johda perustuslain 6 §:ssä tarkoitettuun kiellettyyn syrjintään. Tiedustelulainsäädäntöön on sisällytetty erityiset syrjinnän kieltävät säännökset. Yhdenvertaisuuslaissa säädetään syrjinnän kielloista sekä esimerkiksi viranomaisia koskevasta yhdenvertaisuuden edistämisvelvoitteesta (YVL 5 §). Yhdenvertaisuuden edistämisen ja suunnitteluvälvoite soveltuvat niin tiedustelutoiminnan suorittamiseen kuin sen valvontaan.

Poliisihallituksen mukaan poliisin ylijohdon näkökulmasta yhteistyö suojelupoliisin kanssa on vakiintunutta ja toimivaa, ja että yhteistoimintaa voidaan kehittää myös siviilitiedustelulakien soveltamisessa. Keskeistä säännösten soveltamisessa ja tulkinnassa on ehdoton lainmukaisuus. Poliisihallituksen mukaan lainsäädäntöön (poliisilaki 872/2011, jälj. PolL 5 a luku) tulleet muutokset päättyivät sellaisiksi, että ne paljolti mahdollistavat tiedonvaihdon ja koordinaation, mutta näihin ei ole ehdottomia velvoitteita tai ehdolliset velvoitteet jättävät harkinnan pääosin yksin tiedusteluviranomaisille.

Poliisihallitus toteaa, että suojelupoliisilla on sekä keskusrikospoliisin että poliisilaitosten kanssa tiivistä yhteistyötä (operatiivinen toiminta). Yhteistyö toimii yleisellä tasolla hyvin. Kehittämistarpeita on tunnistettu ja esimerkiksi eräissä tapauksissa on jäänyt epäselväksi, onko suojelupoliisilla keskusrikospoliisin pyytämää sen tehtävien kannalta olennaista tietoa. Epäselvyydet johtunevat osittain siitä, että päällekkäisten

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

toimialojen osalta yhteistä, kattavaa torjuntatilannekuvaa ei ole. Yhteisen tilanne- ja torjuntakuvan tärkeyttä korostaa se, että poliisin rikostiedustelu on viime vuosina kehittynyt nopeammin kuin siviilitiedustelulakeja valmisteltaessa osattiin ennakoida.

Poliisihallitus käsittelee lausunnossaan palomuurisääntelyn (PolL 5a luku 44 §) käytännön kokemuksia, käyttötarkoitussidonnaisuutta ja tiedusteluvalvontavaltuutetun kannanottoa. Poliisihallitus katsoo, että selvää on, että käyttötarkoituksen kautta ei voitaisi luovuttaa ainakaan henkilötietoja ja viittaa PolHtL 50 §:n 2 momenttiin sekä lisäksi PolL 5a luvun 55 §:n 2 momenttiin. Parhaana ratkaisuna pidetään sitä, että tiedustelumenetelmän kautta saatu tieto luovutetaan kaikissa tapauksissa selvyiden vuoksi palomuurin läpi, mitä myös valvonta- ja oikeusturvanäkökulmat puoltavat. Poliisihallitus toteaa, että keskusrikospoliisin ilmoittaman mukaan tiedossa ei ole, että suojelupoliisin tiedonluovutuksiin tai luovutettuihin tiedusteluraportteihin sisältyisi tiedustelumenetelmillä hankittua tietoa.

Poliisihallitus katsoo, että yhteisoperaatioiden lukumäärä huomioon ottaen lainsäädännön toimivuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, ovatko palomuurisäännöksen muotoilut (rikostunnusmerkistöjen rangaistuseuraamuksiin sidottu tietojen luovuttaminen) yhteensopivia turvallisuus- ja rikostiedustelun ominaispiirteiden kanssa.

PolL:n 5a luvun 56 §:n nojalla tiedustelumenetelmien käyttöä on tarvittaessa yhteen sovitettava suojelupoliisin, sotilastiedusteluviranomaisen, keskusrikospoliisin ja muun viranomaisen virkamiesten työturvallisuuden varmistamiseksi sekä käytettävien menetelmien ja suunnitelmien paljastumisen ehkäisemiseksi. Poliisihallitus on kiinnittänyt huomiota pykälän ehdollisuuteen eikä tarkempia säännöksiä salaisen tiedonhankinnan yhteensovittamisen järjestämisestä valtioneuvoston asetuksella ole annettu.

Poliisihallitus katsoo, että poliisin toiminnan kannalta on keskeistä, että palomuurisäännöstä muutettaisiin siten, että se sallisi tietojen luovuttamisen aina myös poliisitoiminnan suuntaamiseksi, mikä edesauttaisi myös suojelupoliisin kansainvälisiltä kumppaneilta saaman tiedon käyttöä muussa poliisitoiminnassa. Edelleen olisi syytä arvioida, tuleeko poliisilla olla – lievennetty tai tarkkaan rajatuissa tapauksissa poistettu – esitutkinta-pakko tutkia kansallisen turvallisuuden intressissä asioita, joissa esitutkinnan kannalta relevantti tieto on tiedusteluviranomaisilla, mutta sitä ei palomuri -pykälän esteperusteiden takia voida luovuttaa poliisille. Poliisi joutuu tällaisissa tapauksissa keskeyttämään tutkinnan, jos tietoa ja näyttöä rikoksesta ei ole muualta mahdollista saada.

Poliisihallitus katsoo, että poliisin omalle rikostiedustelutoimivaltuudelle on selkeä tarve ja kannattaa erillisen rikostiedusteluhankkeen tarpeellisuuden arviointia.

Poliisihallitus tuo esiin myös, että tiedossa ei ole, että keskusrikospoliisille olisi luovutettu sotilastiedustelusta tiedustelumenetelmillä hankittua tietoa. Soveltamiskäytännön puuttuessa onkin vaikea esittää arviota palomuurisäännöksen toimivuudesta tai sotilastiedustelun tehokkuudesta. Myös sotilastiedustelulain palomuurisäännöstä tulisi kehittää siihen suuntaan, että se aina sallisi tietojen luovuttamisen poliisitoiminnan suuntaamiseksi.

Salaisen tiedonhankinnan yhteensovittamisen järjestämisestä ei ole annettu tarkempia säännöksiä valtioneuvoston asetuksella (sotilastiedustelulain 19 § 2). Harkinnanvaraiset yhteistyötä määrittävät säännökset tulisi kirjoittaa pakottavaan muotoon.

Käytännössä Puolustusvoimien ja poliisin yhteistyön muodot ovat varsin vakiintuneita. Turvallisuusviranomaisten kesken on aloitettu epämuodollinen PPRS-yhteistyö (poliisi-puolustusvoimat-

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

rajavartiolaitos-suojelupoliisi), jonka avulla pyritään matalalla kynnyksellä jakamaan tietoa tunnistetuista uhista. Yhteistyön eri muotojen kehittämisen perusteluna viitataan mm. hybridiuhkiin.

Poliisi ei ole toistaiseksi saanut siviili- tai sotilastiedustelulaeista määrärahalisäystä, toisaalta kustannuksia ei ole syntynyt.

Keskusrikospoliisin lausunnon mukaan operatiivinen yhteistyö suojelupoliisin kanssa on toimivaa. Esitutkintatoimivaltuuksien siirto suojelupoliisilta on selkeyttänyt tilannetta yhteistoiminnan osalta. Suojelupoliisin tiedonluovutukset ovat olleet pääasiassa sen oma-aloitteisia tiedonluovutuksia tai perustuneet keskusrikospoliisin tiedonsaantipyyntöihin. Tiedonvaihtoon liittyvän yhteistyön selkeyttämiseksi olisi tärkeää, että suojelupoliisin raporteissa eriteltäisiin tarkemmin, millä perusteella tietoja luovutetaan ja mistä lähteistä tieto on peräisin. Lausunnossa tuodaan esiin ns. palomuurisäännökseen (poliisilain 5 a luvun 44 §) liittyviä näkökulmia. Keskusrikospoliisille ei ole ilmoitettu, että sille olisi siirretty tietoa palomuurisäännöksen perusteella. Keskusrikospoliisi esittää myös näkemyksiä tiedusteluvalvontavaltuutetun tiedon luovutusta koskevasta käyttötarkoitussidonnaisuus -kannanotosta. Palomuurisääntelyä täydentää myös henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain (616/2019) 50 §:n 2 momentti, jonka mukaan tiedustelumenetelmän avulla saadun henkilötiedon luovuttamisesta rikostorjuntaan sovelletaan poliisilain 5 a luvun 44 §:ä. Keskusrikospoliisilla ei ole tiedossa, että sille olisi luovutettu tietoa käyttötarkoitussidonnaisuusperiaatteeseen nojaavan tulkinnan perusteella.

Keskusrikospoliisi näkee siviilitiedustelulainsäädännön kehittämistarpeina rikostorjuntaan liittyvän tiedon välittämisen tehostamisen, mikäli tietoa voitaisiin käyttää poliisitoimintaa suuntaavasti nykyistä matalammalla kynnyksellä. Tämä edesauttaisi myös suojelupoliisin kansainvälisiltä kumppaneilta saadun tiedon käyttöä muussa poliisitoiminnassa.

Keskusrikospoliisi katsoo, että poliisin rikostiedustelusta tulisi säätää samalla tavoin kuin esitutkinnasta säädetään esitutkintalaissa.

Sotilastiedustelulainsäädännön osalta operatiivinen yhteistyö on toimivaa eikä tietojenvaihtoon liity erityisiä juridisia ongelmia. Keskusrikospoliisille ei ole ilmoitettu, että sille olisi siirretty tietoa sotilastiedustelulain ns. palomuurisäännöksen perusteella. Kehittämiskohteina nähdään sääntely, joka koskee ratkaisuja salaisen tiedonhankinnan yhteensovittamisesta ja rikoksia koskevan tiedon luovuttamisen lykkäämisestä sotilasviranomaisen toimesta ilman edeltävää yhteydenottoa poliisiin. Palomuurisäännöstä tulisi kehittää niin, että se sallisi tiedon luovuttamisen aina poliisitoiminnan suuntaamiseksi.

Rajavartiolaitoksen mukaan laki sotilastiedustelusta (590/2019) ei nykymuodossa mahdollista Puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen sotilastiedusteluyhteistyön toteuttamista tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Rajavartiolaitoksen toiminta sotilastiedustelun tukemiseksi korostuu normaalioloissa ja puolustusvalmiutta tehostettaessa vaiheessa, jossa vieraan valtion asevoimien tai niihin rinnastettavien järjestäytyneiden joukkojen toimintaa valmistellaan. Ylimmän valtionjohdon tiedonsaannin turvaaminen toimintaympäristön muutoksista ja kehitymisestä edellyttää, että sotilastiedusteluviranomaisen hankkimaa tiedustelutietoa saatettaisiin perusteellisesti analysoituna myös muiden viranomaisten käyttöön. Myös sotilaskäskyasioiden valmistelu ja perustelu voi edellyttää sotilastiedusteluviranomaiselta saatavan tiedon käyttöä. Rajavartiolaitos tuo lausunnossa esille, että sotilastiedusteluviranomaisen virka-apupyyntöihin suostumisen oikeellisuutta arvioitaessa on tullut ilmi, että rajavartiolaitos ei voi kohdentaa toisen linjan rajatarkastuksia systemaattisesti sellaisten profiilien perusteella, jotka on laadittu vain tiedusteluviranomaisten tiedonhankintaa varten. Rajavartiolaitos tuo esiin myös toimivaltuusnäkökulmia liittyen sotilaallisen maanpuolustuksen alaan kuuluvien rikosten ennalta estämiseen ja paljastamiseen. Rajavartiolaitos on esitutkintaviranomainen, jolloin olisi tarkoituksenmukaista, että salaisten

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

tiedonhankintakeinoihin käyttöön koulutettuja virkamiehiä voitaisiin käyttää sotilastiedustelun tukena sotilastiedusteluviranomaisten ohjauksessa. Edelleen rajavartiolaitos voi käyttää Puolustusvoimille virka-apua antaessaan vain sellaisia toimivaltuuksia, jotka ovat kyseistä virka-apuna suoritettavaa tehtävää varten rajavartiolaitokselle/rajavartiomiehelle säädetty, mikä ei kata sotilastiedustelua. Sotilastiedustelulainsäädännön tultua voimaan rajavartiolaitos ei ole voinut enää kerätä tai tallentaa järjestelmiinsä tietoja, joiden käyttötarkoitus liittyy sotilastiedusteluun, vaikka se saisi niitä tietoonsa muun toimintansa ohella pl. rajavartiolaitokselle säädetyn aluevalvontatehtävän suorittamiseksi tallennettuja tietoja.

Rajavartiolaitos esittää, että sen osallistumisesta sotilastiedustelun tukemiseen sekä sen käytössä olevista tiedustelumenetelmistä ja toimivaltuuksista säädettäisiin selkeästi ja tarkkarajaisesti sotilastiedustelulainsäädännössä tai vaihtoehtoisesti rajavartiolainsäädännössä.

Siviilitiedustelulainsäädäntö ei mahdollista suojelupoliisin ja rajavartiolaitoksen siviilitiedustelun alalla tapahtuvan yhteistyön toteuttamista tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Rajavartiolaitokselle ei ole säädetty varsinaisia tukitehtäviä tai toimivaltuuksia. Poliisilain 5 a luvun 3 §:ssä luetellaan siviilitiedustelun kohteet. Rajavartiolaitokselle on rajavartiolaissa säädetty muun muassa terrorismin torjuntaan kuuluva varautumisvelvoite ja virka-avun antamisvelvoite sekä poliisin ohella yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen tehtäviä. Lisäksi rajavartiolaitokselle säädettyt rajaturvallisuuden ylläpitämisen sekä sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävät liittyvät useisiin poliisilain 5 a luvun 3 §:ssä mainittuihin uikiin.

Rajavartiolaitos katsoo, että ylimmän valtionjohdon tiedonsaannin turvaaminen toimintaympäristön muutoksista ja kehitymisestä edellyttää, että suojelupoliisin hankkimaa tiedustelutietoa saatettaisiin perusteellisesti analysoituna myös muiden viranomaisten käyttöön. Rajavartiolaitos viittaa rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain (577/2005) 8 § 3 momenttiin, jonka nojalla presidentille ja sisäministerille annetaan tietoja merkittävistä sotilaskäskyasioista. Edeltävät toimet voivat edellyttää suojelupoliisilta tietoa.

Rajavartiolaitos tuo esiin sen rikostorjuntaan liittyviä tehtäviä ja poliisilain 5 a luvun 44 §:n (palomuurisäännös). Poliisilain 5 a luvun 55 § turvaa rajavartiolaitokselle säädettyjen tehtävien toteuttamiseksi ja sitä edellyttävän tilannekuvan ylläpitämiseksi riittävän tiedustelutiedon saamisen myös vakavien kansallisuutta vaarantavien siviilitiedustelun uhkien ennalta tunnistamiseksi muutoinkin kuin pelkästään rikostorjuntaa varten.

Rajavartiolaitos esittää, että sen oikeudesta tukea suojelupoliisia tarvittaessa siviilitiedustelussa sekä rajavartiolaitoksen käytössä olevista tiedustelumenetelmistä ja toimivaltuuksista säädettäisiin selkeästi ja tarkkarajaisesti siviilitiedustelua koskevassa lainsäädännössä tai vaihtoehtoisesti rajavartiolainsäädännössä.

Suojelupoliisi on tuonut esiin kansallisen turvallisuuden kehittymiseen vaikuttavia keskeisiä yhteiskunnallisia muutosilmiöitä sekä kansallisen turvallisuuden tilaa. Viimeksi mainitun osalta suojelupoliisi toteaa, että Suomeen kohdistuva valtiollinen tiedustelu jatkuu aktiivisena. Pysyvästi Suomeen sijoitettuja ulkomaisten tiedustelupalvelujen työntekijöitä on useita kymmeniä, minkä lisäksi arviolta saman verran ulkovaltojen tiedusteluorganisaatioiden työntekijöitä käy operatiivisilla tehtävillä. Pandemian aikaiset rajoitukset ovat vaikeuttaneet henkilötiedustelutoimintaa, mutta kybervakoilu on lisääntynyt. Suomi on aktiivisen hybridivaikuttamisen kohde. Venäjä ja Kiina ovat merkittävämmät Suomea ja Suomen etuja vastaan tiedustelullisesti toimivat valtiot. Edelleen ulkomaisten tiedustelupalvelujen toiminta on pitkäkestoista ja suunnitelmallista. Terrorismin uhka on kohonnut.

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

Suojelupoliisi toteaa, että siviilitiedustelulainsäädäntö vastaa yleisesti ottaen tarpeita, joiden täyttämiseksi se säädettiin. Tiedustelun kohteet on lainsäädännössä määritelty tarkoituksenmukaisella tavalla. Sääntely mahdollistaa lähtökohtaisesti riittävän laajasti tiedonhankinnan ilmiöistä, jotka tosiasiaassa uhkaavat Suomen kansallista turvallisuutta. Merkittävää on, että siviilitiedustelua voi kohdistaa sellaisiin valtiollisiin uhkiin, joita on vaikeaa lähestyä perinteisestä rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Lainsäädäntö tukee kansallisen turvallisuuden kannalta keskeisten etujen aiempaa laaja-alaisempaa suojaamista. Tiedustelumenetelmiä koskeva sääntely katsotaan kokemusten perusteella onnistuneeksi, vaikka varauksiakin on.

Suojelupoliisin toiminnan painopiste on siirtynyt aiempaa enemmän rikostorjunnasta valtiojohdon ja valtioneuvoston päätöksentekoa tukevaksi. Organisaatio on uudistettu tukemaan uusien toimivaltuuksien käyttöä. Kybersuorituskykyyn ja ulkomaantiedustelun kehittämiseen on panostettu ja uusia toimivaltuuksia on voitu hyödyntää terrorismintorjunnassa ja vastatiedustelussa. Suojelupoliisi tuo esiin näkökulmia asiakasvuorovaikutuksesta (valtiojohto, muut viranomaiset, kumppanit) ja raportoinnista (mm. strategisen tason ja operatiiviset tiedusteluraportit, käytettävyys) sekä vaikuttavuuden arvioinnista sekä siviilitiedustelun painopisteiden käytäntöön viemisestä. Kansalaisille viestitään kansallisen turvallisuuden ilmiöistä.

Kansallisen turvallisuuden suojaamiskykyä heikentäviä lainsäädännöllisiä tekijöitä ovat poliisilain 5 a luvun 4 §:n 4 momentin kielto kohdistaa tiedustelumenetelmän käyttö pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävään tilaan ja poliisilain 5 a luvun 16 §:n säännös siitä, että tiedustelumenetelmän käyttöä varten tarvittavan laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ei saa tapahtua pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävässä tilassa, vaikka menetelmän käyttö esimerkiksi ao. laitteen avulla tapahtuisi kyseisen tilan ulkopuolella. Kiellot ovat ongelma, koska uhkaavan toiminnan suunnittelu ja valmistelu voidaan siirtää viranomaistiedonhankinnan ulottumattomiin ja asiasta on kokemusperäistä tietoa. Ongelmia liittyy myös peitetoiminta- tai valeostotoimivaltuuksiin (ml. ohjattu tietolähde). Näitä toimivaltuuksia käyttävä poliisimies tai ohjattu tietolähde ei saa mennä asuntoon sisään eikä oleskella asunnossa. Uhkaavaa toimintaa valmisteleva taho voi paljastaa peitetoimijan, valeostajan tai ohjatun tietolähteen pyytämällä hänet asuntoonsa. Kyseisten toimivaltuuksien käyttökelpoisuus on vähäinen työturvallisuussyistä (välitön hengen ja terveyden vaara). Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen kotirauha on turvattu ja mainitun pykälän 3 momentti ei sisällä kansallisen turvallisuuden suojaamista koskevaa lakivarausta.

Suojelupoliisin tiedonsaannin perusta on kaikkia poliisin tehtäviä koskeva poliisilain 4 luvun 2 §:n 1 momentti. Säännöksen käyttö edellyttää, että tiedon antamista poliisille ei ole laissa kielletty tai rajoitettu. Suojelupoliisi ei ole enää esitutkintaviranomainen, joten sillä ei enää ole oikeutta saada tietoa rikoksen selvittämistä varten ja tämä on asianmukaista. Valtion turvallisuutta vaarantavien rikosten estämistä koskeva tehtävä suojelupoliisilla säilyi ja tästä johtuen sen tulee aiempaan tapaan voida saada tietoa viranomaisilta. Eräissä sektoriviranomaisten laeissa tietoa voidaan luovuttaa rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi esitutkintaviranomaiselle. Tiedonsaantioikeuksien palauttamisella entisen laajuisiksi on merkitystä kansallisen turvallisuuden suojaamiskyvyn kannalta. Esimerkiksi vakoilu- ja valtiopetosrikosten estämistehtävä on ainoastaan suojelupoliisilla. Muutostarpeita on mm. laissa verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta, laissa finanssivalvonnasta, ulosottokaareissa sekä laissa harmaan talouden selvitysyksiköstä. Suojelupoliisi katsoo, että kansallisen turvallisuuden suojaaminen tulisi säätää itsenäiseksi perusteeksi luovuttaa tietoa. Tapauskohteisesti tiedonsaannilla voi olla merkitystä hankittaessa tietoja maakaupoista tai yritysostoista. Tyypillisesti kyse on toiminnasta, joka ei muodostu rangaistavaksi rikokseksi. Erityisongelma liittyy sosiaaliviranomaisten tiedonluovutusoikeuteen/velvollisuuteen. Sosiaalihuollon asiakastietoja koskee laaja salassapito, mikä sisältää myös yhteystiedot (ks. KHO vuosikirjapäätös 21.1.201 KHO:2021:13 sosiaalihuollon asiakaslain 18 §:n 3 momentin tulkinta).

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

Suojelupoliisi nostaa esille myös teleyrityksille säädetyn avustamisvelvollisuuden liian suppean henkilöllisen soveltamisalan (poliisilain 5 a luvun 51 §, viittaus poliisilain 5 luvun 61 §), teknologianeutraalisuuden sekä avustamisvelvollisuuden laajentamisen muihin viestinnän palvelutarjoajiin. Uusien teknologioiden, kuten 5 G, vuoksi muiden palvelutarjoajien rooli televalvonnan ja telekuuntelun toteuttamisessa kasvaa. Asialla on merkitystä muun muassa kybervakoilun torjunnassa.

Salausteknologian kehittyemisellä ja yleistymisellä on myös kielteinen vaikutus siviilitiedustelun tehokkuuteen. Laillisia tarkoituksia varten suunniteltuja salausratkaisuja voidaan käyttää myös laittoman toiminnan piilottamiseen. Asia on esillä Euroopan unionissa.

Pääesikunta antoi lausunnon puolustusministeriölle.

Tulli katsoo, että viranomaisyhteistyön lainsäädännölliset puitteet ovat parantuneet. Viranomaisyhteistyötä on tehty mm. tiedonvaihdoissa, teknisen osaamisen kehittämisessä ja sopimalla yhteistyön toimintamalleista. Tavoite viranomaisyhteistyön tehostumisesta näyttäisi kokemusten perusteella toteutuneen. Tiedonvälitys on Tullin kokemuksen mukaan ollut lähtökohtaisen toimivaa, ja toimitetuissa tiedoissa on ollut niiden käyttöä koskevat ehdot sekä pyynnöt palautetiedoista. Tullin operatiivista toimintaa tukevissa asioissa yhteistyö tiedusteluviranomaisten kanssa on tiivistynyt. Lakiuudistukset ovat myös jossain määrin helpottaneet Tullissa tehtävää harkintaa tietojen vaihtoon liittyen.

Yhteistyön sujuvuuden turvaamiseksi ja yhteistoiminnan kehittämiseksi yhteistyön koordinointi PTR- ja tiedusteluviranomaisten välillä on tärkeää. Tulli pitää tarpeellisena mallintaa vielä yhteistyössä noudatettavia toimintamalleja uusien toimivaltuuksien osalta (kuten sotilastiedustelusta annetun lain 58 §). Mahdollisena kehityskohteena on panostaminen tiedustelu- ja esitutkintaviranomaisten välisen vuoropuheluun tietyistä keskeisistä periaatteista. Tiedustelu- että pakkokeinolainsäädännössä operoidaan samoilla käsitteillä ja tällöin niiden soveltamiseen liittyvät muutokset vaikuttavat molempien lainsäädäntöjen soveltamiseen. Usein kuitenkin määrällisesti suurempi vaikutus syntyy pakkokeinolainsäädännön puolella. Tullin käsityksen mukaan tiedusteluviranomaisissa toimii niin sanottuja operatiivisia lakimiehiä, kun esitutkintaviranomaisissa pakkokeinolainsäädännön soveltaminen jää usein tutkinnanjohtajalle, ja näin ollen säännöksiä ja tulkintoja soveltavien henkilöiden piiri on laajempi. Tästä johtuen tiedusteluviranomaisten edustus keskeisissä työryhmissä, joissa seurataan muun muassa salaisten (ja muidenkin) pakkokeinojen käyttöä on edelleen tarpeellista. Tietoverkoissa tapahtuva laitton toiminta luo lainsäädännölle ja tiedustelu- ja esitutkintaviranomaisten yhteistyölle jatkuvaa päivityspainetta.

Suomen Erillisverkot Oy toteaa, että sille on asetettu tietoliikennetiedustelussa kytkennän suorittajan tehtävä, josta säännökset ovat sotilastiedustelulaissa (72 §, 102 §, 95 §). Kyseisen lain perusteluissa nousee esiin vaatimus kytkennän suorittajan riippumattomuudesta suhteessa tiedusteluviranomaiseen. Erillisverkot on antanut 31.8.2020 puolustusministeriölle lausunnon, jossa kiinnitetään huomiota teknisiin valmiuksiin ja liityntäpisteiden rakentamiseen, teknisten valmiuksien ylläpitotooleihin ja siihen, onko kysymyksessä julkinen hallintotehtävä, sekä kytkennän suorittajan toimintavelvoitteeseen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

Electronic Frontier Finland - Effi ry toteaa, että tiedustelutoiminnan valvonnan toteutumista on vaikea arvioida, koska ei ole julkista tietoa. Tiedustelutoiminnan laajuutta ja toteuttamistapaa yleisellä tasolla kuvaavien tietojen tulisi olla julkisia, jotta tiedustelun oikeasuhtaisuutta voitaisiin arvioida. Tällöin olisi olennaista tietää, paljonko eri tiedustelukeinoja on käytetty ja kuinka moneen henkilöön niitä on kohdistettu; kuinka laajoja datamääriä ja verkkoalueita tietoliikennetiedustelussa on analysoitu sekä kuinka monta eri henkilöä koskevia tietoja tiedusteluviranomaiset ovat saaneet muiden viranomaisten rekistereistä. Tiedoista esitettävä suuruusluokka olisi riittävää.

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

Effi ry katsoo myös, että tiedusteluvalvontavaltuutetun tulisi valvoa tilastojen todenmukaisuutta, koska tietojen avulla voitaisiin todeta, onko tiedustelu pysynyt hyväksyttävissä rajoissa. Mikäli lainsäädäntö ei nykyisellään mahdollista edes yleisluontoisten tilastotietojen julkaisua, lakia on muutettava.

Tiedustelutietojen saamista ulkomailta ja luovuttamista ulkomaille ei ole rajoitettu juuri mitenkään. Suomen viranomaiset voivat kiertää lakia esimerkiksi hankkimalla ulkomailta tietoja Suomen kansalaisten viestinnästä. Tätä tulisi säädellä nykyistä tarkemmin. Tiedustelutoiminnan ja rikostutkinnan välisen "palomuurin" osalta Effi ry katsoo, että poliisiviranomaisten on jossain määrin mahdollista kiertää perinteisessä pakkokeinolainsäädännössä olevia rajoituksia tiedustelutoiminnan avulla. Palomuuria tulisi tältä osin tiukentaa. Epäkohtana pidetään myös sitä, että tiedustelun kohteeksi joutuneelle ei välttämättä tarvitse kertoa siitä jälkikäteen. Vahingossa luetuista viesteistä ei myöskään tarvitse kertoa. Viranomaisen ei tarvitse paljastaa tekemiään virheitä kansalaisille.

Elinkeinoelämän keskusliiton mukaan viranomaisten toimivaltuuksien käytön ei tule heikentää yritysten kilpailukykyä tai toimintamahdollisuuksia, vaan niiden tulee olla sopusoinnussa elinkeinopoliittisten kysymysten kanssa. Elinkeinoelämän keskusliitto korostaa hyvien valvontamekanismien ja jatkuvan vaikutusten seurannan merkitystä sekä viittaa lainsäädännön valmistelun aikana elinkeinoelämän piiristä esitettyihin huomioihin tiettyjen velvoitteiden sekä niiden aiheuttamien kustannusten aiheuttamista potentiaalisista vaikutuksista yritysten toimintaan. Erityisesti kiinnitetään huomiota kahteen asiaan: 1) yrityksille aiheutuvat kustannukset eivät kaikilta osin ole korvattavia, ja 2) poliisilain 5 luvun 26 §:n sekä sotilastiedustelulain 42 §:n mukaan tiedusteluviranomaisilla on oikeus salaa asentaa, ottaa käyttöön ja poistaa tekniseen tarkkailuun käytettävä laite, menetelmä tai ohjelmisto toimenpiteen kohteena olevaan esineeseen, aineeseen, omaisuuteen, tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään, jos tarkkailun toteuttaminen sitä edellyttää.

Tilanne, jossa viranomainen voi salaa tehdä kuvattuja toimia koetaan mahdollisena riskinä yritysten vastuiden kannalta. Tältä kannalta olisi parempi, jos kuvattuja viranomaistoimia ei saisi tehdä toimijalta salassa ja toimenpiteen tulisi aina perustua tuomioistuimen päätökseen.

Tiedustelulainsäädännön toimivuuden säännöllinen seuranta ja vaikutusten arviointi ovat tarpeellisia tulevaisuudessakin ml. kansantaloudellisten ja yritysvaikutusten seuranta.

FiCom ry katsoo, että teleyrityksellä tulee olla samanlainen oikeus täyteen korvaukseen viranomaisten avustamisesta kuin tiedonsiirtäjällä. Toissijaisesti kustannusten tasoa on seurattava tiiviisti ja ryhdyttävä viipymättä toimenpiteisiin korvaussääntelyn muuttamiseksi, jos kustannukset nousevat merkittävästi nykyisestä. Edelleen Ficom ry katsoo, että tiedusteluviranomaisilla ei tule olla itsenäistä ja salaista pääsyä teleyrityksen laittiloihin, järjestelmiin ja ohjelmistoihin ja että laitteen asentamisen on perustuttava tuomioistuimen päätökseen. Ficom ry kiinnittää huomiota siihen, että teleyrityksillä on oikeus saada sähköisen viestinnän palvelulain (917/2014) 299 §:n mukainen korvaus valtion varoista yksinomaan viranomaisen avustamiseksi hankittujen järjestelmien, laitteistojen ja ohjelmistojen investoinneista ja ylläpidosta aiheutuneista välittömistä kustannuksista, muttei työ- eli henkilöstön käytöstä aiheutuvista kustannuksista. Liikenne- ja viestintävaliokunnan lausunnon (LiVL 26/2018 vp, s. 4) mukaisesti viranomaisen tulee huolehtia muidenkin kuin vain tiedonsiirtäjien kustannuksista, jos ne aiheutuvat tiedusteluviranomaisten toiminnasta. Ficom ry katsoo, että sääntelyä tulee sen tarkastelun yhteydessä muuttaa siten, että teleyrityksillä on aina oikeus täysimääräiseen korvaukseen viranomaisten avustamisesta aiheutuneista kustannuksista tai kustannusten tasoa pitäisi vähintäänkin seurata tiiviisti ja ryhtyä viipymättä toimenpiteisiin sääntelyn muuttamiseksi, jos kustannukset nousevat merkittävästi nykyisestä.

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

Ficom ry tuo esiin salaisten pakkokeinojen osalta myös, että teleyritysten on käytännössä ollut vaikea huolehtia sähköisen viestinnän palvelulain 29 luvun mukaisista viestintäverkkojen laatuvaatimuksista, kun viranomaisilla on oikeus mennä omatoimisesti teleyritysten laittiloihin ja kytkeä laitteita verkkoihin sekä poistaa niitä sieltä teleyritysten tietämättä. Laitteiden salaa asentamisen laittiloihin on oltava kiellettyä, jotta viestintäinfrastruktuurin toimintavarmuus, palveluiden laatu ja palveluiden käyttäjien yksityisyyden suoja voidaan turvata. Laitteiden asentamisen tulee perustua tuomioistuimen päätökseen.

Ulkopuolisten yksityisyyden suojaamiseksi kiello on tarpeen ulottaa koskemaan myös tietoyhteiskunnan palveluiden tarjoajia, koska Suomi on pilvipalvelujen käytössä EU:n kärkeä.

Teknologiaateollisuuden lausunnossa viitataan lainsäädännön valmistelun aikana elinkeinoelämän piiristä esitettyihin huomioihin. Lausunnossa katsotaan, että lähtökohtaisesti yrityksille aiheutuvat mahdolliset kustannukset tulisi korvata täysimääräisesti riippumatta siitä, aiheutuvatko ne teknisistä tai henkilökustannuksista.

Suomen Asianajajaliiton (Asianajajaliitto) lausunnon mukaan lainsäädäntö vastaa oikeusvaltioperiaatteen asettamia edellytyksiä. Tiedustelulainsäädännön toimivuuden osalta Asianajajaliitto kiinnittää huomionsa tiedusteluvalvontavaltuutetun toimintakertomukseen. Tiedusteluvalvontavaltuutetun asema tiedustelulainsäädännön käytännön toteuttamisessa on keskeinen. Toiminnan aloittaminen kertoo osaltaan säädetyn tiedustelulainsäädännön käytännön toteuttamisen alkaneen suunnitellulla tavalla.

Asianajajaliitto ei ole havainnut olennaisia puutteita lainsäädännön toimivuuden suhteen ja katsoo, että osaltaan kyseessä lienee se, että oikeusturvan ja oikeusvarmuuden takaamiseksi tiedustelulainsäädännössä on Asianajajaliitonkin suosittelemalla tavalla hyödynnetty jo muussa lainsäädännössä omaksuttuja sääntelymalleja, kuten tuomioistuimen myöntämiä lupia. Oikeusturvan ja laillisuusvalvonnan kannalta tiedusteluvalvontavaltuutetulla on keskeinen asema. Tiedusteluvalvontavaltuutetulle myönnetty toimivaltuudet ovat kattavat ja oikeusturvan toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaiset.

Tiedustelulainsäädännön kehittämistarpeiden osalta Asianajajaliitto toteaa, että tiedustelulainsäädäntö on olennainen parannus aiemmin vallinneeseen oikeudelliseen tilanteeseen nähden. Varsinaisten kehittämistarpeiden arvioiminen näin lyhyen voimassaoloajan perusteella on ennen aikaista. Asiaa koskevien selvitysten ja käytettävissä olevien tietojen perusteella toteutetussa sääntelymalissa ja sen käytännön toteuttamisessa ei vaikuttaisi olevan ainakaan ilmeisiä puutteita, joiden korjaamiseen olisi välitön tarve.

Asianajajaliitto toteaa, että mitä tulee tiedusteluvalvontavaltuutetun tietynlaiseen kaksoisrooliin osin ohjeiden antamista ja ennakollista neuvontaa tiedusteluviranomaisille antavana toimijana, osin laillisuusvalvojana, katsotaan aiheelliseksi arvioida tilannetta täsmällisemmin myöhemmin, kun tiedustelulainsäädännön soveltamisesta ja siihen liittyvästä valvonnasta kertyneet kokemukset ovat kattavammat.

Suomen Journalistiliitto - Finlands Journalistförbund toteaa oikeuskanslerin kiinnittäneen huomiota suojelupoliisin kaksoisrooliin poliisina ja tiedustelupalveluna. Myös oikeusasiamies on tehnyt kriittisiä huomioita suojelupoliisin mahdollisuuksista luovuttaa tiedustelutietoja rikospoliisin käyttöön. <https://www.hs.fi/politiikka/art2000007729024.html>.

Eduskunta piti tiedustelulakeja säädettäessä tärkeänä, että tiedustelun valvontaa varten pidetään pöytäkirjaa vahingossa avatuista viesteistä ja niiden hävittämisperusteista, mutta mitään tietoja ei ilmeisesti ole julkaistu. Tältä osin lainsäädäntöä tehtäessä esillä olleet pelot ovat toteutuneet: yleisölle ei ole avattu edes tilastotietoa, jonka pohjalta tiedustelutoiminnan tehokkuudesta, toimivuudesta tai oikeusturvan

VN 5936/2021
SMDno-2020-980
SM016:00/2020

toteutumisesta voisi käydä julkista keskustelua. Koska niin yleisö- kuin asianosaisjulkisuuttakin on näissä kysymyksissä olennaisesti rajoitettu, ei riittävää tietoa oikeuskäytännön linjauksista tai järjestelmän piirissä mahdollisesti tapahtuvista virheistä ole saatu.

Jotta lainsäädännön ja viranomaisen toiminnan arvioiminen olisi mahdollista, olisi erityisen tärkeää saada tietoa siitä, missä määrin tiedustelussa käsitellään viestejä, joihin kohdistuu jonkinlainen käsittelykielto (esim. toimittajan lähdesuoja). Lainvalmisteluaineiston mukaan (HE 203/2017 vp s. 363, EIT:n ratkaisukäytäntö) kansalaisten on kyettävä ennakoimaan salaisten viranomaistoimien soveltamisen seuraukset omalta osaltaan. Myös laillisuusvalvojien havainnot suojelupoliisin roolista on otettava vakavasti. Huomattavan vahvoja tiedonsaantioikeuksia ja salaisia tiedonhankintakeinoja on pohdittava suhteessa tiedustelun tehtävään, mutta myös ihmisoikeussopimuksen mukaisiin velvoitteisiin.
